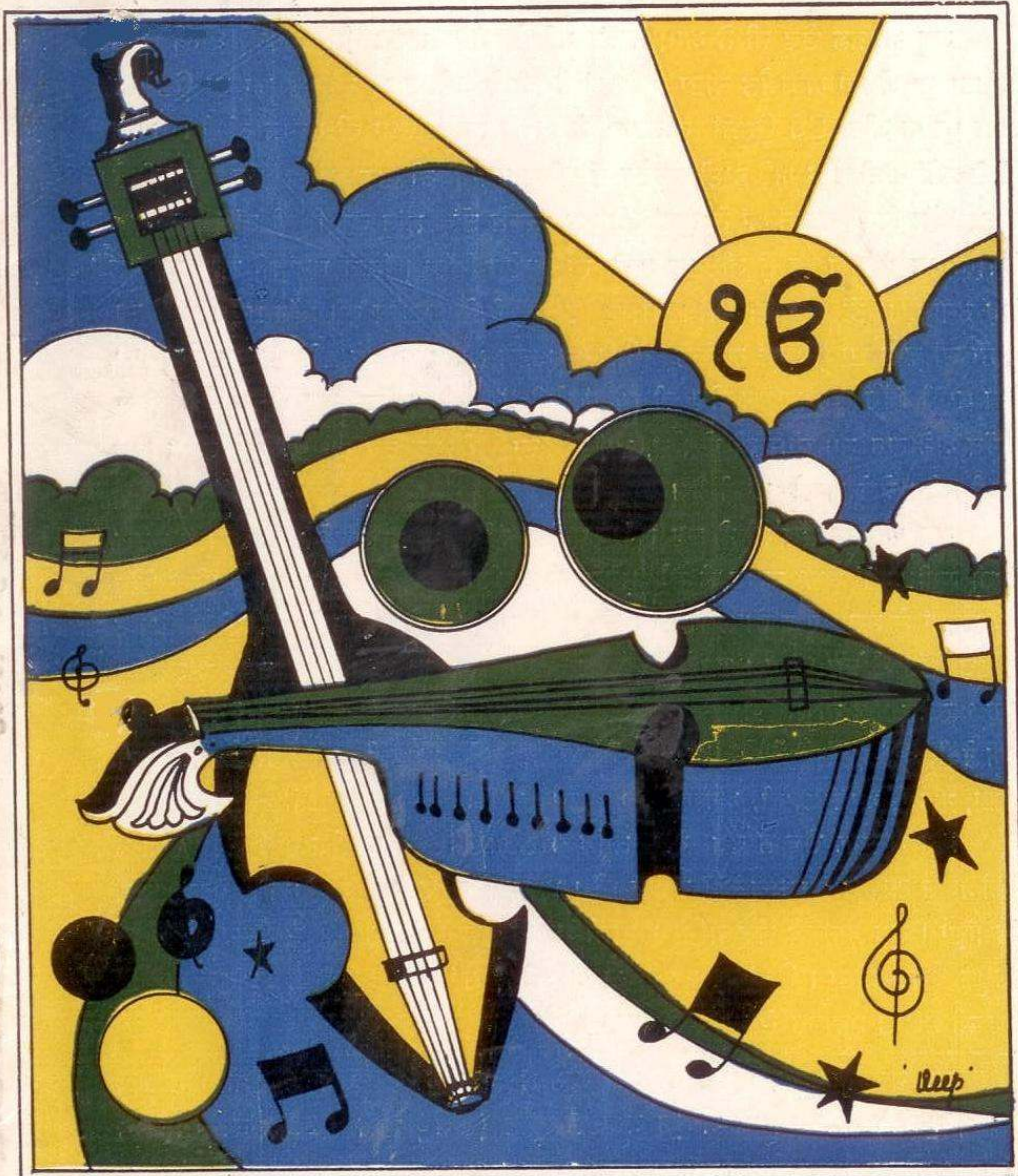


ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ

AMRIT KIRTAN

ਅਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ



ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਅੰਕ
ਜੂਨ, 1989

ਸੰਪਾਦਕ (ਆਨਰੇਰੀ)
ਡਾ. ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਕਰਉ ਬੇਨਤੀਆ

ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਮਾਤਾ ਕੀ ਅਸੀਸ' ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ 'ਭੋਜਨ ਕੀਰਤਨ ਨੀਤ' ਦੀ ਅਸੀਸ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਅਸੀਸ ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਫਲੀਭੂਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੀ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨਿੱਖੜ ਅੰਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਹਜ਼ੂਰੀ ਰਾਗੀ ਵਜੋਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ (ਭਾਈ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਪਤੰਗ) ਦਾ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਮਤ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਧਰਮ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਰਥ ਬਦਲ ਦਿੱਤੇ। ਕੀਰਤਨ ਮੇਰੇ ਲਈ ਉਪਜੀਵਕਾ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਡੇਰੀ ਵਸਤੂ ਬਣ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਖੋਜੀ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਈ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਹੀ ਲੈ ਲਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿਲ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਕੀਰਤਨ ਸੰਬੰਧੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਸੁਚੱਜੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਫਲੋਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਸਦਕਾ ਪੀ-ਐਚ. ਡੀ. ਦਾ ਬੀਸਿਸ (ਗੁਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ) ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ ਅਤੇ ਸ: ਭਰਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੱਤਾ।

ਸ: ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸੁਰਾਂ ਨਾਂ ਦੀ ਲੇਖ ਲੜੀ ਅਤੇ 'ਅਜੀਤ' ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਟੇਪਾਂ ਬਾਰੇ ਟਿਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਅਹਿਮ ਸਥਾਨ ਦਿਵਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ।

ਇਹਨਾਂ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸ. ਹਰਜਾਪ ਸਿੰਘ ਔਜਲਾ, ਸ. ਅਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਹਲ, ਸ. ਤੇਜਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਸਰੀਚਾ, ਡਾ. ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ. ਉਦੈ ਸਿੰਘ ਖਤਬੰਤ ਡਾ. ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਆਰ ਆਦਿ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਪਿਆਰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ-ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਮੰਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਪਰਚੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਇਆ। ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਲੋਕ ਪ੍ਰਿਯਤਾ

ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀਰਤਨੀਆਂ, ਸਰੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਸੁਚੱਜੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰੋਤਾ ਵਧੇਰੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਵੀ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੱਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਕੂਲਾਂ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਘਾਟ ਕਾਰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਔਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਚੇ ਵਿੱਚ ਉਜਾਗਰ ਕਰੀਏ।

ਪਰਚੇ ਵਿੱਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ।

1. ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਪਰੰਪਰਾ

- ੳ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਾਇਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ
- ਅ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨੀਆਂ
- ੲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤ-ਘਰਾਣਿਆਂ ਬਾਰੇ
- ਸ ਕੀਰਤਨ-ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ

2. ਜਾਣਕਾਰੀ

- ੳ ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ
- ਅ ਰਾਗਾਂ ਬਾਰੇ
- ੲ ਸੰਗੀਤ ਸਾਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ
- ਸ ਸੰਗੀਤ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ
- ਹ ਸੰਗੀਤ ਕੈਸਟਾਂ ਅਤੇ ਰਿਕਾਰਡਾਂ ਬਾਰੇ

3. ਸੰਗੀਤ-ਸਿੱਖਿਆ

- ੳ ਸ਼ਬਦ-ਗਾਇਨ ਵਿਧੀ
- ਅ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਸਿੱਖਿਆ
- ੲ ਤਬਲਾ ਸਿੱਖਿਆ
- ਸ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਨ ਸੂਰ ਲਿਪੀ
- ਹ ਸ਼ਬਦ-ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ

4. ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ

- ੳ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਬਾਰੇ
- ਅ ਸੰਗੀਤ ਸਮਾਗਮਾਂ ਬਾਰੇ

ਪਰਚਾ ਕਢਣਾ ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਮੱਰਥਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੋ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਮਾਹਲ, ਸ. ਜੀ. ਐਸ. ਸੰਬਤੀ ਅਤੇ ਸ. ਐਚ. ਬੀ. ਐਸ. ਚੰਪੜਾ ਦ ਜਤਨਾਂ ਸਦਕਾ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੀਰਤਨ ਟ੍ਰਸਟ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਮੇਰੀ ਸੁਪਤਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੇ ਤਾਂ ਟ੍ਰਸਟ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਮੋਵਾਰੀਆਂ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਅਗੇਤੀ ਰਿਟਾਇਰਮੈਂਟ ਲੈਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ।

ਆਸ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਗੀਤ ਸਾਹਿਤ ਰਾਹੀਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ

ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ ਤੇ ਗਿਆਨੀ

ਡਾ. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਮੁਰਾਦ ਹੈ ਕਿ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਹੀ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਮਿਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿ ਉਹ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਾਗੀ ਰਬਾਬੀ ਹੁਣ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਗਿਰ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਰਾ ਉੱਕਾ ਭੁੱਲ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੇ? ਸਗੋਂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਰਾਗਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਨਾਂ ਤਰਾਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲਾਪਣ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਦ ਵੀ ਠੀਕ ਉਚਾਰ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਖਾਲੀ ਕਲਾਉਂਤਬਾਜ਼ੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਗ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਜੇ ਐਥੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਬੱਸ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਖੈਰ ਘਾਟਾ ਬਹੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਰਾਗੀਆਂ ਰਬਾਬੀਆਂ ਨੇ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ! ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨਾਲ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਰੋਣਕ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਜੋ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸੀ ਸੋ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਨਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਰਾਗੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਬਲਕਿ ਸਾਰੇ ਰਾਗੀ ਹੁਣ ਕੁਝ-ਕੁਝ ਕੰਮ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ : ਅਰਥਾਤ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਤ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਕੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਆਦਮੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੀ ਕਦੀ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਅਥਵਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਤਅੱਲਕ ਅਖੰਡ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸੋ ਜੇ ਸਾਡੇ ਰਾਗੀ ਢਾਡੀਆਂ, ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ, ਪਰ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਕੰਮ, ਅਰਥਾਤ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ, ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਤਾਂ ਘਾਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬੰਨਿਓਂ ਤਾਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਰਸਮ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਜੋ ਢਾਡੀਆਂ ਨੂੰ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ, ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਸੋ ਰਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਰਾਗ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰਨੀ ਪਊ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਮਿਹਨਤ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਕੰਮ (ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ) ਕਰਨੀ ਜ਼ਦ ਪਈ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਬਹਾਦਰ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਰਾਗੀ ਐਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜੋ ਚਾਰਾਂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਾਰ ਦੇ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਜਾਮ ਇਸ ਕੰਮ ਦਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਕੁਚਾਲ ਕਿਉਂ ਤੁਰ ਪਈ? (ਸੁੱਧ ਅਤੇ ਅਖੰਡ) ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੋਕ ਪਹਿਲੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ

ਸੰਗਤਾਂ ਕਿੱਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹੀ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਨੀਆਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮਨ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਹਰ ਇੱਕ ਕੰਮ ਲਈ ਵੇਲਾ ਵਿਚਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਛੀਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਿਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿਰਾਸ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਮਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਮਤਿਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਆਨੰਦ ਦੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਪਿੱਛੇ ਕਥਾ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਰਹਿਰਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਨਹੀਂ ਮਿੱਤਰੋ ! ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

ਭਾਵੇਂ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਭਜਨ ਨਾਲ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਵੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਰੱਖਕੇ ਦੂਜੇ ਮਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਲਾਂ ਨੂੰ ਫੜੋਲਣ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੱਲ ਮਨ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਕੇ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਸੀਏ ਆਪ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਉਪਰੰਤ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਅਖੰਡ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣ ਵੇਲੇ ਆਨੰਦ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਹੋਕੇ ਜਦ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਕੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਪਰੰਤ ਦੋਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਥਾ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਭਾਵ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਕੰਮ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੰਤ ਚਰਨ ਕੰਵਲ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਹੋਕੇ ਫੇਰ ਦੀਵਾਨ ਬਰਖਾਸਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੰਧਿਆ ਨੂੰ ਸੋਦਰ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਜਦ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਪਾਠ ਹੋ ਚੁਕਦਾ ਸੀ ਤਦ ਢਾਡੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਪਸਚਾਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਕੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਲੇ ਦੀ ਚੌਂਕੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਗੀਆਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਕੰਮ ਖੁਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਆਪ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ? ਜਦ ਸਿੱਖ ਕਿਸੇ ਬਾਤ ਦੀ ਬਾਬਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਅਭਿਪ੍ਰਾਏ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਵੰਡ ਅਨੁਸਾਰ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸੇ ਜੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੁਆਰੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਖਾਲਸਾ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਜੱਥੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ ਸਮਝਕੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ

ਮੁਕੱਰ ਕਰਨ । ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਸੱਜਣ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਜਾਣੇ ਵਿਚਾਰੇ ਦੇ ਆਪਣਾ ਨਾਮ
 ਆਪ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ
 ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ, ਢਾਡੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ।
 ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਰ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਵਜ੍ਹਾ ਇਹ
 ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਨ ਦਾ ਭਾਵ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਯਥਾ ਰਥ ਅਰਥ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿਰਫ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੇ
 ਉੱਪਰ ਹੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸ
 ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰਿਝਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਰਾਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਵਾਸਤੇ
 ਰਸ ਦੀਆਂ ਮਸਤ ਸੰਗਤਾਂ ਰਾਗੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੁਣਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ
 ਕਦੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਚੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਰਾਗੀਆਂ,
 ਰਬਾਬੀਆਂ ਢਾਡੀਆਂ, ਉਪਦੇਸ਼ਕਾਂ, ਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਅੱਡ ਕੰਮ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਜਿਸ
 ਕਰਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਦਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸ਼ੋਕ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ
 ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ । ਢਾਡੀ ਸਿੰਘ ਵਾਹਾਂ ਤੇ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ-
 ਉਣ ਵਿੱਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੁੰਦੇ, ਗਿਆਨੀ ਕਥਾ ਸੁੰਦਰ ਕਤਕੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਦੱਸਦੇ ਅਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ
 ਸਿੱਖ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੱਸ ਸਕਦੇ, ਅਥਵਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਧਰਮ (ਸਿੱਖ ਧਰਮ) ਦੀ
 ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਿ ਸਿਖਾਕੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਦਾ
 (ਟੇਸਟ) ਰਸ ਅਰਥਾਤ ਸੁਭਾਵ ਤਬਦੀਲੀ ਖਾਣ ਵੱਲੋਂ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ । ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਣ
 ਤਬਦੀਲੀ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਖਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਅਜਬ ਨਹੀਂ ਕਿ
 ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕਦੀ ਛੱਡ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸੁਭਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਅਨਮਤਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ ਆਖਣ
 ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਝ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਵੇ । ਸੋ ਮਿੱਤਰੋ ! ਜਦ ਤੱਕ
 ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਚੰਗੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਜਗ੍ਹਾ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ
 ਮਰਿਯਾਦਾ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਪੰਥ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕੱਰ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
 ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਪਰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ । ਚੰਗੇ ਗ੍ਰੰਥੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦਾ
 ਕੋਈ ਅਰਥ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪੰਥ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜਗ੍ਹਾ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ 'ਠਾ
 ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੁਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ।

— ❖ —

(ਖਾਲਸਾ ਸਮਾਚਾਰ, 16 ਮਈ 1906 ਈ.)